

УДК 336:330.341.1:664

Ж. В. Дерій, д-р екон. наук, професор

Н. В. Завгородня, канд. екон. наук

О. О. Самко, канд. екон. наук, доцент

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Ж. В. Дерей, д-р экон. наук, профессор

Н. В. Завгородняя, канд. экон. наук

О. А. Самко, канд. экон. наук, доцент

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

ПРОБЛЕМЫ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Zhanna Derii, Doctor of Economy, Professor

Nataliia Zavhorodnia, PhD in Economics

Olesiiia Samko, PhD in Economics, Associate Professor

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

FINANCIAL SUPPORT ISSUES OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF FOOD INDUSTRY

Підвищення ефективності виробництва харчової промисловості є стратегічним завданням для країни, вирішення якого забезпечить умови для збільшення та покращення кількісних та якісних показників розвитку її економіки. Багаторічний досвід економічного розвитку свідчить, що в ефективному функціонуванні суб'єктів господарювання харчової сфери багатьох країн інновації відіграють вагомую роль, забезпечивши стратегічні переваги лідерам інноваційних процесів. Особливу увагу варто приділити питанню фінансування розвитку інновацій, яке в Україні не здійснюється належною мірою. Тому тема вибору джерел фінансування дуже актуальна як для великих вітчизняних підприємств і зарубіжних бізнесменів, політиків, учених, так і для пересічних громадян, тому що додаткові інвестиційні ресурси в інноваційний розвиток харчової промисловості – це прямий шлях до сталого розвитку суспільства, стабілізації соціально-економічної ситуації в країні.

Ключові слова: харчова промисловість; інновації; фінансування.

Повышение эффективности производства пищевой промышленности является стратегической задачей для страны, решение которой создаст условия для увеличения и улучшения количественных и качественных показателей развития экономики. Многолетний опыт экономического развития свидетельствует, что в эффективном функционировании субъектов хозяйствования пищевой сферы многих стран, инновации играют важную роль, обеспечивая стратегические преимущества лидерам инновационных процессов. Особое внимание стоит уделять вопросу финансирования развития инноваций, чему в Украине не уделяется достаточное внимание. Поэтому тема выбора источников финансирования очень актуальна как для крупных отечественных предприятий и зарубежных бизнесменов, политиков, ученых, так и для рядовых граждан, так как дополнительные инвестиционные ресурсы в инновационное развитие пищевой промышленности – это прямой путь к устойчивому развитию общества, стабилизации социально-экономической ситуации в стране.

Ключевые слова: пищевая промышленность; инновации; финансирование.

The increasing of the efficiency of the food industry is a strategic task for the country, the solution of which will provide the conditions for enhancement and improvement the quantitative and qualitative indicators of the development of its economy. The long-term experience of economic development shows that innovations play an important role in the efficient functioning of food business operators in many countries, providing strategic advantages to leaders of innovative processes. Particular attention should be paid to the financing of innovation development, which is not carried out to the appropriate extent in Ukraine. Therefore, the topic of choice sources of funding is very relevant for large domestic enterprises and foreign businessmen, politicians, scientists, and for ordinary citizens, because the additional investment resources in the innovative development of the food industry – direct way to sustainable development of society, stabilization of the socio-economic situation in country.

Keywords: food industry; innovation; financing.

Постановка проблеми. Сучасна діяльність харчової промисловості спрямована не лише на забезпечення потреби населення в основних видах продуктів харчування, але й на формування продовольчого фонду й експортного потенціалу України. Отже, підвищення ефективності виробництва харчової промисловості є стратегічним завданням для країни, вирішення якого забезпечить умови для збільшення та покращення кількісних та якісних показників розвитку її економіки. Багаторічний досвід

економічного розвитку свідчить, що в ефективному функціонуванні суб'єктів господарювання харчової сфери багатьох країн інновації відіграють вагомий роль, забезпечивши стратегічні переваги лідерам інноваційних процесів. Особливу увагу варто приділити питанню фінансування розвитку інновацій, яке в Україні не здійснюється належною мірою. Нераціональною є структура інноваційних витрат (продуктові інновації переважають над процесними), а обсяги науково-технічних робіт – недостатніми, також потребують розширення програми державного фінансування розвитку науки й техніки. Тому актуальним завданням для харчової промисловості є вибір і ресурсне забезпечення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності. Ця тема, зважаючи на труднощі з фінансуванням інновацій, проблеми з надходженням та освоєнням інвестиційних ресурсів, є своєчасною та вимагає поглибленого вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасним науковим дослідженням у сфері інноваційного розвитку економіки приділяється значна увага. Цій темі присвятили свої дослідження зарубіжні вчені: Ю. Брігхем, Л. Гітман, Є. С. Стоянова, У. Ф. Шарп та ін. Вагомий внесок у дослідження питань інноваційного розвитку та інвестиційної привабливості промисловості України зробили вітчизняні науковці В. М. Геєць, Т. В. Майорова, Л. І. Нейкова, А. А. Пересада, В. Г. Федоренко. Питанням інноваційного розвитку харчової промисловості зокрема присвячені праці вітчизняних дослідників: Л. В. Дейнеко, А. О. Коваленко, Е. І. Шелудько. Проте, незважаючи на значні напрацювання науковців з цього напрямку дослідження, не сформований єдиний методичний підхід до оцінювання ефективності ресурсного забезпечення та джерел фінансування управління інноваційним розвитком харчової промисловості України, її адаптації до макроекономічних змін та глобальних викликів, що і зумовило актуальність обраної тематики дослідження та визначило його мету.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасна наука пропонує широкий пласт наробок з економіки інновацій у харчовій промисловості їхніх функціональних особливостей, поведінки суб'єктів під час прийняття рішень щодо фінансування інновацій. Однак на часі є проведення аналітичних досліджень, які присвячені характеристиці та вибору оптимальних джерел фінансування інноваційного розвитку харчової промисловості.

Мета статті. Головною метою роботи є аналіз та вияв особливостей фінансового забезпечення розвитку харчової промисловості України на засадах інноваційності.

Виклад основного матеріалу. Процеси інноваційного розвитку української промисловості, що забезпечують підвищення її конкурентоспроможності, гальмуються низкою факторів, пов'язаних з неадекватністю та неефективністю дії державних інститутів інноваційної політики та джерел її фінансування. Державна політика в інноваційній сфері складається з двох складових: прямого стимулювання наукомістких виробництв і залучення в економічний обіг результатів науково-технічної діяльності, створених за бюджетні кошти, і непрямого стимулювання, включаючи податкові пільги, умовно зворотні кредити та інші важелі [1].

До загальних напрямів інноваційної діяльності у харчовій промисловості відносять: технологічні, асортиментні, маркетингові та організаційні напрями. Розвиток кожного напрямку передбачає наявність інвестицій, тобто фінансової підтримки в тому числі. Для ефективного функціонування харчової промисловості особливого значення набуває вибір критеріїв джерел фінансування (рис.).

Джерелами фінансування інноваційної діяльності є, зокрема, такі:

1) власні фінансові ресурси суб'єктів господарської діяльності (амортизаційні відрахування, чистий прибуток, інші надходження);

2) кошти, залучені на фондовому ринку (шляхом емісії й розміщення корпоративних прав, боргових цінних паперів, депозитарних розписок та залучення інвестицій в інших формах);

- 3) позики (банківські кредити, комерційні кредити, державні позики, кредити міжнародних фінансових організацій);
- 4) видатки державного й місцевих бюджетів, а також державних цільових фондів (у вигляді фінансування, асигнування, дотування);
- 5) інші джерела (благодійні внески, допомога).

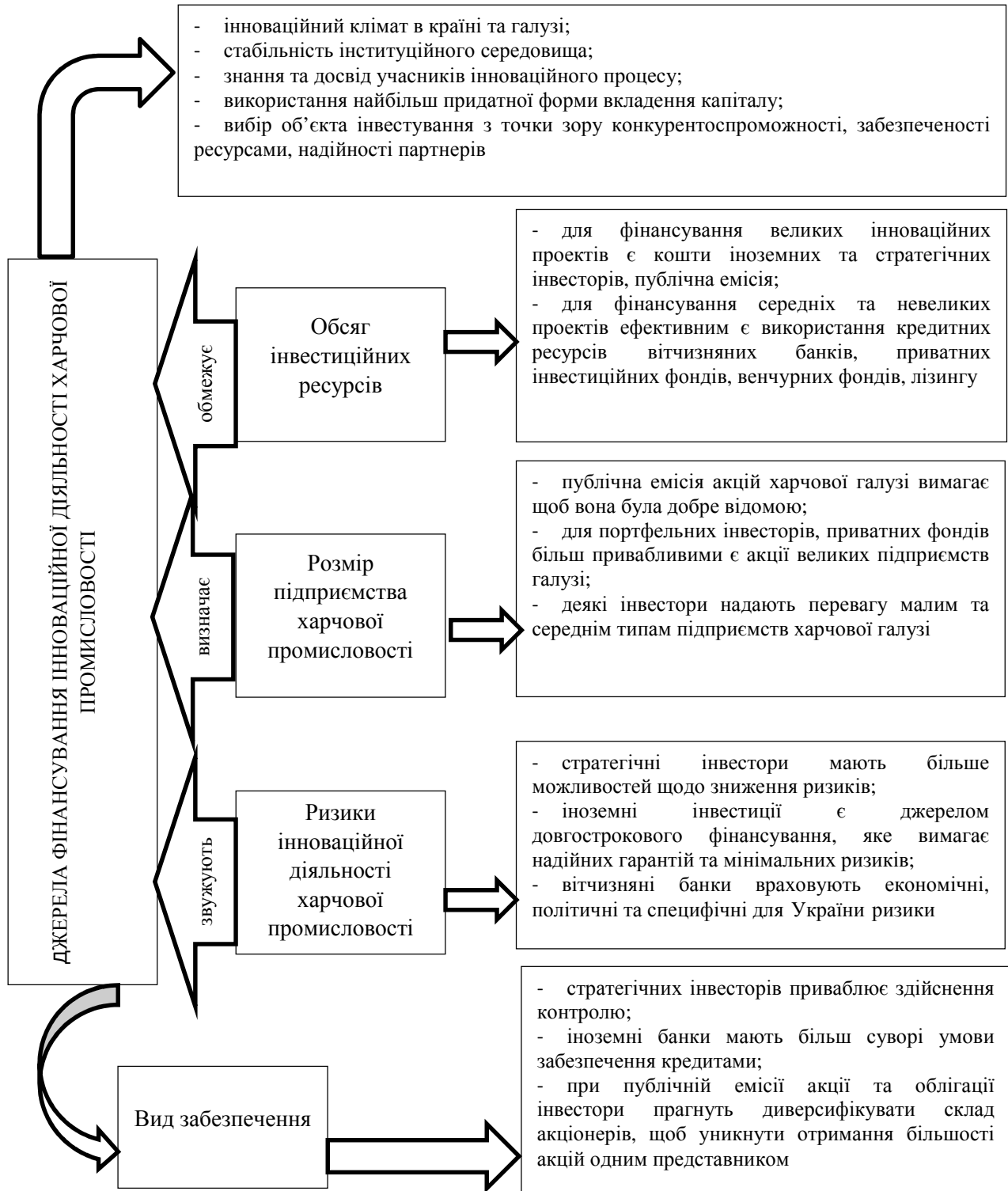

Рис. 1. Критерії вибору джерел фінансування в процесі здійснення інноваційної діяльності харчової промисловості

Джерело: розроблено авторами на основі [2].

Сьогодні тема вибору джерела фінансування дуже актуальна як для великих вітчизняних підприємств і зарубіжних бізнесменів, політиків, учених, так і для пересічних громадян, тому що додаткові інвестиційні ресурси в інноваційний розвиток харчової промисловості – це прямий шлях до сталого розвитку суспільства, стабілізації соціально-економічної ситуації в країні тощо.

Переважає більшість інвестицій в інноваційні проекти в Україні, у тому числі у харчовій промисловості, здійснюється за власні кошти суб'єктів підприємницької діяльності. Ресурси, залучені на фондовому ринку, а також довгострокові позики комерційних банків є незначними. Видатки державного та місцевого бюджетів (включаючи державні цільові фонди) недостатні. Прискорення інноваційного розвитку потребує суттєвого вдосконалення його фінансування та запровадження дієвих механізмів стимулювання розробки та запровадження інноваційних проектів [2].

Провівши систематизацію теоретичних матеріалів щодо класифікації джерел фінансування інвестицій, нам представляється можливість класифікувати джерела фінансування інноваційної діяльності харчової промисловості на власні (прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства; амортизаційні відрахування; кошти інноваційного фонду; інвестиційний фонд; використання квазіінвестиційних ресурсів); позикові та залучені (бюджетні асигнування, що виділяються на державному та регіональному рівнях; кошти спеціальних позабюджетних фондів; кредитні ресурси комерційних банків; іноземні інвестиції (кредити); кошти іноземних, вітчизняних наукових, венчурний капітал, страхові та інвестиційні компаній; кошти, отримані на умовах франчайзингу та лізингу кошти від емісії та розміщення цінних паперів; допомога уряду у вигляді субсидій та дотацій; благодійні внески; інвестиції власників підприємств; заощадження населення; кошти в межах інтеграційних процесів). Подальше розширення переліку класифікаційних однак є недоцільним, оскільки призводить до виникнення безлічі додаткових різновидів джерел фінансування, що значно ускладнить аналіз і може спричинити зниження якості регулювання інноваційної діяльності харчової промисловості. Участь держави у фінансуванні інновацій в харчовій промисловості може здійснюватися як прямими методами – за рахунок державного фінансування, так і за допомогою непрямого впливу – встановлення системи пільг та стимулів. У світовій практиці існують загальноприйняті джерела, які держава може використати для інвестування в харчову промисловість: доходи державного та місцевих бюджетів; державні позики; гранти, що створюються державою. Зберігаючи, в цілому, тенденцію до скорочення фінансування інноваційної діяльності харчової промисловості за рахунок державного бюджету, держава залишає за собою відповідальність за створення інноваційного клімату і все частіше звертається до непрямих форм участі в інвестуванні, беручи на себе частину ризиків у вигляді гарантій за кредитами або зменшуючи податкове навантаження на інвесторів.

Але незважаючи на достатню кількість джерел фінансування інноваційного розвитку, жодне з них не можна вважати оптимальним, оскільки при наявних перевагах є й певні недоліки та обмеження. Саме це треба враховувати, обираючи потенційних інвесторів, методів фінансування, методик розрахунку та ін. Так, використовуючи *власні кошти підприємств* харчової промисловості для фінансування інноваційних програм, відбувається збереження повного контролю над проектами, відсутнє розмивання (наприклад продаж зовнішньому інвестору частини пакету цінних паперів) акціонерного капіталу, також є можливість використання податкових пільг. Але при цьому є й ряд недоліків такого джерела фінансування як то: обмеженість можливостей накопичення підприємством інвестиційних ресурсів, недостатність власних коштів для фінансування середніх і великих проектів, вірогідність виникнення конфліктів між декількома власниками.

Суттєвим джерелом інвестування інвестиційних проектів для харчової промисловості можуть стати *інвестиційні кредити*. Незважаючи на певні недоліки цього виду інвестування, а саме: платність, жорсткі умови погашення (строки, гарантії, застави), жорсткі умови кредиторів до окупності проектів, може стати перешкодою для отримання інших форм фінансування, є також і деякі переваги цього джерела фінансування: авансування коштів з зовні до накопичення власних інвестиційних ресурсів, значний обсяг кредитів, залучення зовнішніх ресурсів без придбання контролю над проектом організацією що здійснює фінансування, відсотки відносяться до витрат підприємства, відсутність розмивання акціонерного капіталу.

Сьогодні ще не набули значної популярності *кредити міжнародних фінансових організацій* як джерело збільшення інвестиційного ресурсу для продукування інновацій. Серед позитивних умов даного джерела можна назвати значні обсяги кредитування, можливість функціонування капіталомістких проектів, можливість пільгових умов кредитування. Але враховуючи специфічність цього джерела, варто враховувати те, що існує необхідність надання державних гарантій для більшості проектів, діє складна і довга процедура схвалення інвестиційного проекту, наявні жорсткі стандарти щодо співвідношення власного капіталу і суми кредитування в загальному обсязі фінансування.

Державне фінансування інноваційних проектів також можна розглядати як джерело для фінансування інвестицій у харчовій промисловості. Даний метод не має значного поширення у порівнянні з іншими методами, хоча у нього є позитивні сторони – виплата відносно меншого обсягу коштів протягом більш тривалого часу, можливість надання державним органам влади непрямих способів підтримки (надання державних гарантій, створення сприятливого митного та податкового середовища, страхова підтримка). Але це джерело не характеризується широкою практикою застосування, оскільки є великі труднощі в отриманні фінансування, існує обмеженість бюджетних коштів, проведення постійного спостереження за умовами фінансування з боку держави, що пов'язано з дефіцитом бюджетних коштів.

Також як потенційні джерела інвестування в інновації можуть розглядатись стратегічні (довгострокові, великомасштабні) інвестиції, венчурний капітал, цільові інвестиції.

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки. Стимування інноваційного процесу безпосередньо у сфері харчової промисловості відбувається під впливом багатьох причин, до яких належать:

1) низька затребуваність інновацій в українській економіці, пов'язана з її монополізацією, слабкістю механізмів конкуренції, відсутністю необхідних інститутів інноваційного менеджменту та ін.;

2) низька платоспроможність споживачів інноваційних продуктів внаслідок невисоких доходів основної маси населення, неготовністю платити вищі ціни за якісну продукцію, а також нездатністю підприємств купувати високоякісне обладнання через постійні обмеження у доступі до ресурсів банківського кредитування;

3) недостатня чисельність висококваліфікованих фахівців, здатних працювати в інноваційній сфері, особливо, в галузях промисловості. Нині тільки 5 % економічно активного населення України належить до категорії висококваліфікованих фахівців, у той час як у розвинених країнах цей показник становить близько 50 %;

4) відсутність цілого ряду спеціалізованих інститутів (у тому числі, і спираючись на цільову державну підтримку), що забезпечують функціонування економіки інноваційного типу в усіх її складових (організація й управління розробками; їх фінансування, маркетинг, комерціалізація та ін.);

5) відсутність ефективної державної інноваційної політики, та відсутність фінансування, інфляція, високі кредитні ставки, нестабільна політична ситуація, недосконалість законодавства, недостатність інформації про ринки збуту.

Оптимально варто поєднати декілька напрямів залучення фінансових ресурсів для нарощення інноваційного потенціалу підприємств харчової промисловості, а саме економічний, правовий, інституційний, адміністративний, методологічний, освітній. Використання різноманітних інструментів сприятиме перетворенню заощаджень з неформальної форми у формальну та дозволить збільшити фінансові надходження підприємств, впливатиме на економічний добробут та якість життя населення.

Список використаних джерел

1. Дерій Ж. В. Транспарентність інноваційної діяльності як необхідна умова існування та розвитку харчової промисловості України / Ж. В. Дерій, Н. В. Завгородня // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Економіка. – 2016. – Вип. 1 (47). – С. 264–267.
2. Комеліна О. В. Напрямки вдосконалення фінансового механізму забезпечення інноваційної діяльності в Україні в сучасних умовах / О. В. Комеліна // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 17. – С. 21–28.
3. Дерій Ж. В. SWOT-аналіз інноваційного розвитку харчової промисловості / Ж. В. Дерій, Н. В. Завгородня // Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал. – 2016. – № 3 (7). – С. 83–92.
4. Ткаленко Н. В. Теоретико-методологічні аспекти інноваційної моделі розвитку національної економіки / Н. В. Ткаленко // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1 : Економіка. – 2013. – Вип. 4. – С. 24–30. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NvChdieu_2013_4_5
5. Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2011 р. № 389. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>.

References

1. Deriy, Zh. V., Zavorodnya, N. V. (2016). Transparentnist innovatsiinoi diialnosti yak neobkhdna umova isnuvannya ta rozvytku kharchovoyi promyslovosti Ukrayiny [Transparency of innovation activity as a necessary condition for the existence and development of the food industry in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya Ekonomika – Scientific herald of Uzhgorod National University. Series Economics*, 1 (47), 264–267 [in Ukrainian].
2. Komelina, O. V. (2009). Napriamky vdoskonalennia finansovoho mekhanizmu zabezpechennia innovatsiinoi diialnosti v Ukrainy v suchasnykh umovakh [Areas of improvement of financial mechanism of providing innovative activity in Ukraine in modern conditions]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 17, 21–28 [in Ukrainian].
3. Deriy, Zh. V., Zavorodnya, N. V. (2016). SWOT-analiz innovatsiinoho rozvytku kharchovoi promyslovosti [SWOT-analysis of innovative food industry developmen]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economy and management*, 3 (7), 83–92 [in Ukrainian].
4. Tkalenko, N. V. (2013). Teoretyko-metodolohichni aspekty innovatsiinoi modeli rozvytku natsionalnoi ekonomiky [Theoretical and methodological aspects of the innovative model of development of the national economy]. *Naukovyy visnyk Chernihivskoho derzhavnoho instytutu ekonomiky i upravlinnia. Seriya 1: Ekonomika – Scientific herald of the Chernihiv State Institute of Economics and Management. Series 1: Economics*, 4, 24–30. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/NvChdieu_2013_4_5.
5. Prohrama rozvytku investytsiinoi ta innovatsiinoi diialnosti v Ukraini [Program of development of investment and innovation activity in Ukraine]. № 389 (02.02.2011). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>.

Дерій Жанна Володимирівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Дерей Жанна Владимировна – доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой теоретической и прикладной экономики, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Derii Zhanna – Doctor of Economy, Professor, Head of Department of Theoretical and Applied Economics, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: jannet_d@ukr.net

Завгородня Наталія Володимирівна – кандидат економічних наук, асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Завгородняя Наталия Владимировна – кандидат экономических наук, ассистент кафедры финансов, банковского дела и страхования, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Zavhorodnia Nataliia – PhD in Economics, Assistant Professor of Finance, Banking and Insurance Department, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035, Chernihiv, Ukraine).

E-mail: zavhorodnia_n@ukr.net

Самко Олеся Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Самко Олеся Александровна – кандидат экономических наук, доцент, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Samko Olesia – PhD in Economics, Associate Professor, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).